

alternatif politika

“As Kendini De Hepimiz Kurtulalım Artık!”: Sosyal Dışlanmadan İntihara LGBT Gençler

Kaynak: Alternatif Politika, Cilt 7. Sayı 1. (Nisan 2015) Sayfa. 143-167.

Yazar: Barış Erdoğan (Yrd. Doç. Dr. İstanbul Gelişim Üniversitesi, IISBF, Sosyoloji Bölümü)

Esra Köten (Yrd. Doç. Dr. İstanbul Gelişim Üniversitesi, IISBF, Sosyoloji Bölümü)

Alternatif Politika; Worldwide Political Science Abstracts, Scientific Publications Index, Scientific Resources Database, Recent Science Index, Scholarly Journals Index, Directory of Academic Resources, Elite Scientific Journals Archive, Current Index to Scholarly Journals, Digital Journals Database, Academic Papers Database, Contemporary Research Index, Ebscohost, Index Copernicus ve Asos Index'de taranmaktadır.

AS

**“AS KENDİNİ DE HEPİMİZ KURTULALIM ARTIK!”:
SOSYAL DIŞLANMADAN İNTİHARA LGBT GENÇLER**

**“HANG YOURSELF AND SAVE US THE TROUBLE!”:
LGBT YOUTH, FROM SOCIAL EXCLUSION TO SUICIDE**

Bariş Erdoğan – Esra Köten

ABSTRACT

While various sexual orientations may lead to social exclusion, social exclusion, in return, may indirectly lead to suicide. Both in Turkey and the world in general, this mentioned phenomenon and the proposed correlation is depicted rather clearly when one looks at the social exclusion and harassment to which the LGBT youth is subjected to and the subsequent high rates of suicide. As a consequence of the social and individual discrimination, repression and at times even the violence they are exposed to in either the family, educational institutions, work environment or public life in general, LGBT youth experiences considerable difficulty in social integration and acceptance in social strata in general, whereby they seek ultimate refuge and escape in suicide. In this paper, the relationship between sexual orientation and the fact of suicide will be discussed with a sociological perspective, utilizing Durkheim's theoretical approach, various research results in the literature and actual narratives left behind by LGBT youth who ultimately chose to commit suicide.

Keywords: Suicide, social exclusion, LGBT youth, sexual orientation, Durkheim.

ÖZ

Çeşitli cinsel yönelimler sosyal dışlanmaya, sosyal dışlanma ise dolaylı olarak intihara neden olabilmektedir. LGBT gençlerin dünya genelinde ve Türkiye’de sosyal dışlanmaya maruz kalma

ve intihar davranışında bulunma oranlarının yüksekliğine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. LGBT gençler ailede, okulda, işte ve genel olarak kamusal alanın bütününde karşılaştıkları önyargılar, ayrımcılık, baskı ve şiddet sonucu, toplumsal yaşamın dışına itilmekte, toplumla bütünleşmeleri engellenmekte ve hayatlarını sonlandırmaya itilmektedirler. Bu makalede cinsel yönelim ve intihar olgusu arasındaki ilişki sosyolojik bakış açısıyla ele alınacak, Durkheim'ın teorik yaklaşımından, literatürdeki çeşitli araştırma sonuçlarından ve intihar eden LGBT gençlerin geride bıraktıkları anlatılardan yararlanılarak tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İntihar, sosyal dışlanma, LGBT gençler, cinsel yönelim, Durkheim.

GİRİŞ

İntihar davranışı üzerine farklı disiplinlerin yaptığı çalışmalar LGBT gençlerin intihar oranlarının heteroseksüel gençlere kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu makalede LGBT (lezbiyen, gey, biseksüel, trans) gençlerde heteroseksüel gençlere kıyasla daha fazla görülen intihar davranışının arkasında yatan dinamikler toplumsal koşullarla açıklanacaktır. Toplumun çoğunluğundan farklı cinsel yönelimlere sahip LGBT gençler, aile, yakın çevre, okul, iş hayatı gibi toplumsal hayatın tüm alanlarında büyük ölçüde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. İzolasyon, marjinalleştirme, ötekileştirme gibi toplumsal süreçler ise bu gençleri dolaylı olarak intihar düşüncesine ve nihayetinde intihar girişimine (ölümle sonuçlanmayan intihar eylemi) ya da intihara (istemli ölüme) sürükleyebilmektedir.

İntihar, Emile Durkheim'ın 1897 yılında yayınlanan "İntihar" adlı eserinde toplumsal nedenlerden kaynaklanan bir olgu olarak gösterilmiş olsa da, sosyologlarca üzerinde az çalışılmış, ihmal edilmiş bir konudur. Agerbo ve arkadaşlarının (Agerbo vd., 2009'dan aktaran Scourfield vd., 2012) yaptıkları bir çalışma 1980 yılından araştırmayı yaptıkları tarihe kadar intihar üzerine yayımlanmış 30 binden fazla bilimsel makaleden sadece 400 tanesinin sosyoloji kategorisinde sınıflandığını göstermektedir. İntihar üzerine yapılan sosyolojik çalışmalarda temel olarak iki yaklaşım göze çarpmaktadır. İlki Durkheim'ın (1897) sosyolojik yaklaşımıdır. Durkheim intihar gibi görünüşte bireysel olan bir edimin toplumsal bağlamını intihar oranları ile çeşitli sosyal etkenler arasındaki ilişkileri inceleyerek açıklamaya çalışmıştır. Özellikle sosyal bütünleşme gibi sosyal olgular ile intihar arasında bağ kurmaya dayalı bu nicel yaklaşım, intihar üzerine yapılan sosyolojik çalışmalarda (Morselli, 1881; Pope, 1976; Stack,

1993) ağırlıktadır. İkinci yaklaşım ise Max Weber'in metodolojisinden faydalanarak toplumsal aktörler için intihar davranışının öznel anlamlarına odaklanmaktadır. Yine de intihar üzerine yapılan sosyolojik çalışmalarda nicel yöntemin ağırlıkla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin ikinci yaklaşıma önemli bir katkı sağlayan Douglas, intihar olayına karışan birey için intiharın yaşadığı kültürde sosyal olarak ne anlama geldiğine odaklanmıştır (Douglas, 1967: 245). Douglas'ın çalışması çok atıf almasına rağmen, Durkheimci bakış açısının literatürde egemen olduğu görülmektedir (Scourfield v.d., 2012). Ancak intiharın nedenlerinin nicel verilerden hareketle analiz edildiği yaklaşımın temelde oldukça yararlı olmasının yanında, bireyin toplumla bütünleşmesini engelleyen, onu sosyal olarak dışlayan süreçlerin açıklamasında bizzat bireyin kendi tanıklığına kulak vermek de büyük önem taşımaktadır. Araştırmacının resmi istatistiki bilgiler dışında başvurabileceği kaynaklardan biri intihar girişiminde bulunmuş bireylerle görüşmeler, bir diğeri ise intihar eylemini gerçekleştiren bireyin geride bıraktığı mektuplar, sosyal medyada paylaştığı dijital mesajlar ya da yakınlarının paylaştığı anılardır. Bu nedenle bu makalede alan yazını dışında Türkiye'de ve dünyada son yıllarda intihar eden LGBT gençlerin geride bıraktıkları yazılı ve görsel dokümanlardan ve tanıklıklardan da faydalanılmıştır.

Özetle bu makalede intihar olgusu sosyolojik bir temelde ele alınmakta, cinsel yönelim ve intihar olgusu arasındaki ilişki toplumsal bütünleşme ve dışlanma bağlamında analiz edilmektedir. Bu kapsamda farklı cinsel kimlikleri nedeniyle sosyal dışlanmaya uğrayan LGBT gençlerde sıkça görülen intihar olgusunun toplumsal yönleri tartışılmaktadır.

1. İNTİHARA FARKLI BAKIŞLAR

İntihar olgusunun literatürde genellikle “intihar düşüncesi”, “intihar girişimi” ve “tamamlanmış intihar” biçiminde üçlü bir sınıflandırma biçiminde ele alındığı görülmektedir (Alptekin, 2008: 10). “intihar düşüncesi” intihara yönelik formüle edilmiş ya da edilmemiş fikirler, dürtüler, kararlar ve planlardır (Pugnière, 2011: 28). “intihar girişimi”, bireyin kendi yaşamına son verme amacıyla girişimde bulunması ama eylemin ölümle sonuçlanmamasıdır (Sorlot, 2005: 3). “Tamamlanmış intihar” ise bireyin ölümle sonuçlanacağını bilerek yaşamına son vermesi eylemi olarak tanımlanmaktadır (Durkheim, [1897] 2013: 25).

Dünya Sağlık Örgütü'nün “intiharı Engellemek” raporuna göre dünyada her yıl 800 binden fazla kişi intihar nedeniyle ölmektedir. Bu da yaklaşık 40 saniyede bir kişinin ölümü anlamına gelmektedir. Aynı rapora göre intihar kimi ülkelerde 15-44 yaş arası ölümlerin ilk üç nedeninden biridir, kimi ülkelerde ise

15-29 yaş grubu içinde ikinci büyük ölüm nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rakamların içinde intihar girişimlerinin yer almaması -ki kimi çalışmalara göre intihar girişimleri, tamamlanmış intihardan 10-20 kat ve daha fazla gerçekleşebilmektedir- intihar olgusunun toplumda ne kadar yaygın olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir (Preventing Suicide, 2014: 9).

Dünya Sağlık Örgütü rakamlarının da gösterdiği gibi bireysel bir olay olmaktan çıkıp küresel ölçekte toplumsal bir sorun haline gelen intihar davranışının arkasında yatan dinamikler insanoğlunun her zaman ilgisini çekmiştir. Bilim insanları iklim koşullarından beyindeki farklı hormonal özelliklere, bireyin ruh halinden toplumsal yapıya kadar farklı itkilerin bireyi yaşamını sonlandırmaya yönelttiğini savlamıştır.

Bireyi intihar davranışına yönlendiren nedenleri araştıran çalışmaları üç gruba ayırmak mümkündür. Bunların ilki bireyin yaşadığı fiziki çevreye, ikincisi bireyin kişilik bozuklukları ile biyolojik yapısına ve üçüncüsü bireyin yaşadığı toplumsal çevreye odaklanan bilimsel çalışmalardır. Fiziksel çevre çalışmaları genelde iklim ve hava durumu koşullarına yoğunlaşırlar. Örneğin Fransız düşünür Baron de Montesquieu, Büyük Britanya'da gözlemlediği intihar yoğunluğunu bir iklim hastalığı olarak tanımlamıştır (Montesquieu, [1793] 2001: 255). Aydınlanma döneminde İngiltere'de görülen intihar yoğunluğunu bir İngiliz hastalığı olarak tanımlayan Dr. George Cheyne de bu durumu ateizm ve felsefi düşünce gibi etkenlerin yanı sıra, bu ada toplumunun coğrafyasından ve elverişsiz ilkim koşullarından ileri gelen karakterine bağlamıştır (Cheyne, 1734'ten aktaran Minois, 2008: 210). Ancak bu aydınlanma çağı miti istatistik biliminin ileriki dönemde gelişmesine rağmen farklı şekillerde yeniden bilim insanlarının ilgisini çekmiştir.¹

İntihar davranışını biyolojik faktörlere dayandıran araştırmacılar özellikle genetik yapının ve vücutta meydana gelen kimyasal değişimlerin bireyi intihara sürükleyebileceğini savunmuşlardır. Örneğin psikiyatrist Marie Asberg ve arkadaşları 1976 yılında ağır depresyon geçiren hastaların beyin sıvılarındaki kimyasal maddeleri incelemiş ve bu değişimle intihar arasında bir bağ kurmaya çalışmışlardır (Goleman, 8 Ekim 1985). İntiharların nedenlerini kişilik sorunuyla açıklamaya çalışan ve günümüzde de egemen olan söylem ise psikiyatristler ve psikologlar tarafından üretilmektedir. Bu yaklaşımların kişilik bozukluklarının

¹C. M. Mills ABD'nin bazı kuzey kentlerinde yaptığı araştırmaların sonucunda fırtınalarla intiharlar arasında bir ilişki tespit etmiştir. Mills barometrik basıncın ani düşmesi ve basıncın birden değişmesiyle bireyde intihar frekanslarının yükseldiğini iddia etmiştir (Mills, 1934'ten aktaran Özel, 1952: 105).

oluşumunda bireyin içinde yaşadığı toplumun payını genellikle görmezden geldiği görülmektedir.²

İntiharı basitçe bir bireyin kendi kararıyla ölümü olarak görmek yerine, bir olaylar örüntüsü olarak ele aldığımızda bireyi hayatına son vermeye götüren toplumsal faktörlerin belirleyiciliği daha fazla açığa çıkacaktır.

2. SOSYAL BİR OLGU OLARAK İNTİHAR

Bireyin kendi yaşamına kasıtlı olarak son vermesi eylemi olarak tanımlanan intihar olgusu tekil olarak ele alındığında bireysel bir eylem olarak görünse de, bireyi bu eyleme yönelten nedenler incelendiğinde arkasında toplumsal örüntülerin olduğunu ilk kez sistematik bir şekilde inceleyen Emile Durkheim olmuştur. Durkheim'ın varsayımlarından biri intiharın bir insanın toplumla bütünleşme düzeyi ile kategorize edilebileceğidir (Taylor, 1982). Durkheim yaptığı çalışmalar sonucu kimi sosyal-etnik-dini gruplara üye olanların olmayanlardan ve erkeklerin kadınlardan daha fazla intihar eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur.

İntihar bireyin kararıyla gerçekleştirilen bir eylem olsa da toplumsal nedenleri ve sonuçları da olan bir olgudur. Emile Durkheim, intihar eğiliminin ortaya çıkmasına, sürmesine ve ağırlaşmasına neden olan toplumsal koşulların varlığının altını çizmektedir. Aile, kent yaşamı, inanç, yaş, geçim durumu, savaş, medeni durum ve cinsellik gibi koşullar, intihar eğilimini ortaya çıkarmakta etkili toplumsal koşullardır (Durkheim, [1897] 2013: 12). Durkheim'ın tek tek intiharlarla ilişkisini araştırdığı bu koşulların ortak yönlerinden biri toplumsal bütünleşmeye engel olmalarıdır. Toplumla bütünleşmenin çeşitli toplumsal gruplar için sayılan toplumsal koşullara bağlı olarak zayıflaması, bu grupların intihar eğiliminin artmasına neden olmaktadır.

Durkheim intiharı sosyolojik bağlamda açıklamaya yönelik çalışmasında, intihar olgusunu dört temel kategoride ele almıştır: Egoistik (bencil) intihar, anomik intihar, altruistik (elcil) intihar ve fatalist (kaderci) intihar. Bu çalışmanın konusu olan LGBT gençlerin intiharları özellikle egoistik intihar kapsamında değerlendirilebilir niteliktedir. Durkheim egoistik intihara neden olan başlıca

²Örneğin intihar vakalarında sosyolojik durumu dikkate almayan Delmas'a göre intiharların yüzde 90'ı kronik çöküntü hallerinden, yüzde 10'u ise aşırı duygusallığa sahip olmaktan (hyperémotivité) ileri gelmektedir (Anusaksathien, 2011: 55). Freud ise tehlike (angoise) karşısında kendini korumak isteyen insanın önünde iki seçenek olduğunu iddia etmiştir. Bu birey ya tehlikeden uzaklaşmaya çalışacaktır ya da kendini tehlikenin tam ortasına atacaktır. Tehlikeyi net olarak analiz edemeyen, geçerli bir sebep olmadan ölümden korkan nevrozlu bir birey de iki zıt kutup arasında gidip gelir ve intihara sürüklenir (Özel, 1952: 110-13).

toplumsal olgunun, bireyin toplumsal çevresiyle bütünleşememesi olduğunu vurgulamaktadır ve bu değerlendirme tam olarak sosyal dışlanmaya işaret etmektedir. Durkheim, dinsel topluluğun, aile topluluğunun ve siyasi topluluğun bütünleşme ölçüsüyle intihar arasında ters orantılı bir değişim olduğunu iddia etmiştir; öyle ki her birindeki bütünleşme azaldıkça intihar olasılığı artmaktadır (Durkheim, [1897] 2013: 235). Bu kapsamda Durkheim, bireyin toplumla bütünleşmemesine bağlı olarak açıkladığı egoistik intiharı, öncelikle dinsel göstergelerden yola çıkarak ortaya koymuştur. Bunun için Katolik ve Protestan inanç gruplarını karşılaştırmış, ilkinde toplumsal bütünleşmenin diğerine göre daha fazla olduğunu, buna bağlı olarak da intihara daha az rastlandığını iddia etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken dinsel inancın içeriğinden çok, dayanışma ve/veya bireyciliğe etkisidir ki bu etki sosyal dışlanma ile doğrudan bağlantılıdır. Katoliklikte bütünleşmenin Protestanlıkta ise bireyciliğin belirgin olması, bu dinsel inanç biçimlerine mensup bireylerin sosyal bütünleşme ve dışlanma oranında, dolayısıyla intihar davranışı üzerinde etkili olmaktadır.

Durkheim, farklı dinsel grupları karşılaştırma yoluyla intihar davranışını açıklamaya çalışırken, bu dinsel grupların inançlarının etkilerine, örneğin birinin intiharı diğerinden daha açık biçimde yasaklaması gibi bir içeriğe sahip olup olmamasına değil³, bu grupların ne ölçüde toplumsal bütünleşme içinde olduğuna odaklanmıştır. Dinin intiharla ilgili iyilikçi etkisinin, dinlerin özel niteliklerinden değil, bir toplum oluşturmasından kaynaklandığını vurgulayan Durkheim, bütün insanlar için ortaklaşa, gelenekleşmiş ve uyulması zorunlu inanç uygulamalarının toplumu bir araya getirici etkisinin altını çizmektedir. Bir dinsel inanç içerdiği bir araya getirici uygulamaların çokluğu ve güçlülüğü oranında, toplumu bütünleştirici ve koruyucu etkiye sahip olmaktadır. Bir din ortak yaşamı beslediği ölçüde iç bütünleşme sağlamakta ve intiharı durdurucu bir etkiye sahip olmaktadır (Durkheim, [1897] 2013: s. 188).

Durkheim intiharı sınırlandıran toplumsal etkinin toplumsal bütünleşmeden kaynaklandığını, dolayısıyla yalnızca dinsel grupların değil,

³intihar olgusuna felsefi ve teolojik açıdan bakıldığında Antik çağdan modern zamanlara kadar bu konuda toplumları etkileyen düşünürlerin çok çeşitli fikirler ortaya koydukları görülmektedir. Antik Yunan düşünürleri (Pisagor, Epikür gibi) genel olarak ruhun ölümsüz olduğunu düşündükleri için intihara karşı çıkmışlardır (Cooper, 1989: 9-38). Platon ve Aristo gibi filozoflar ise onur, erdem gibi sınırlı durumlarda intiharı onaylamaktadırlar (Rist, 1969). Stoacılık akımının kurucusu Kitionlu Zenon da intiharı onaylamıştır (Marietta, 1998: 153-154). Tek tanrılı dinlerden Hristiyanlık ve Yahudilik gibi İslam düşünce sistemi de insana can veren Tanrı olduğu gibi alacak olanın da Tanrı olması gerektiğini savunarak intiharı inananlarına yasaklamıştır. Aynı şekilde Budizm de intiharı bir şiddet eylemi olarak görerek tasvip etmemektedir (Fourest ve Venner, 2010: 186). Modern zamanlarda ise özgürlük fikrini savunan liberaller bu konuda da bireyi serbest bırakmışlardır. Kant ise intiharı insanın ilk amacının kendini koruması olduğunu söyleyerek eleştirmiştir (Kant, [1785] 2008 : 46).

ailelerin ya da siyasal toplulukların da yeterince bütünleşmiş olduklarında aynı etkiyi yarattıklarına dikkat çekmektedir (Durkheim, [1897] 2013: 235). Toplumdaki sıkı bağların ve dayanışmanın etkisini vurgulayan ve intiharın artışını bunların azalmasına bağlayan Durkheim'a göre aile bağlarının yoğunluğu, aile üyelerinin intihara karşı bağışıklığını güçlendirmektedir (Ozankaya, 2013: 7). Ortak yaşamla birlikte bütünleşmenin de artacağını savunan Durkheim, bir topluluğun üyeleri arasındaki alışverişin sürekli ve etkin olmasının, bu topluluğun birliğini ve direncini güçlendirdiğini belirtmektedir (Durkheim, [1897] 2013: 227).

Durkheim'a göre "intihar, bireyin içinde yer aldığı toplumsal kümelerin bütünleşmişlik ölçüsüyle ters orantılı olarak değişir" (Durkheim, [1897] 2013: 235). Bu durum içinde bulunulan grubun özel niteliklerine bağlı değildir; intihar olgusunun azalmasına neden olan şey dini grubun, siyasi topluluğun ya da ailenin özel nitelikleri değil, ne derece bütünleşmiş olduğudur. Böylece intiharın artışını ya da bir grupta diğerinden daha fazla olmasını, bu grupta bütünleşmenin daha az olmasıyla açıklamak mümkün hale gelmektedir; o halde sosyal dışlanma arttıkça intihar davranışı da artmaktadır. Bütünleşmiş, yoğun bir ortak yaşamın, güçlü ve sıkı bağların olduğu bir grubun üyesi olmayan bireyler, bu grubun koruyucu etkisinden de mahrum kalmaktadırlar.

Durkheim'ın egoistik intihar kavramsallaştırmasına göre, intihar olgusunda belirleyici olan bireylerin kişilikleri değil, üyesi oldukları grupların yoğunluğu ve içerdikleri bağların sıkı olmasıdır. Buradan yola çıkıldığında, toplumla yeterince bütünleşemeyen grupların intihar olasılığının arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan LGBT gençler, cinsel yönelimlerine bağlı olarak dini, ailevi ve siyasi bütünleşmeden çoğu zaman yoksun kaldıkları gibi kendi aralarında da ortak yaşam, dayanışma, sıkı bağlar ve yoğun sosyal ilişkiler geliştiremedikleri ölçüde toplumsal dışlanmaya maruz kalmakta ve intihar etme, intihar girişiminde bulunma ve intihar düşüncesi taşıma olasılıkları artmaktadır.

3. SOSYAL DIŞLANMANIN İNTİHARA ETKİLERİ

Durkheim'ın 1897 yılında yayımlanan "intihar" adlı eserinden yaklaşık üç çeyrek yüzyıl sonra bilim insanları farklı cinsel yönelimlerle intihar olgusu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. 1970'li yıllardan itibaren dünyanın farklı kültürel coğrafyalarında cinsel yönelim ile intihar arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmalarda LGBT bireylerin heteroseksüel bireylere oranla 2-7 kat daha fazla intihar ettiği ortaya çıkmıştır⁴. 2000'li yıllardan sonra

⁴Cinsel yönelim ve intihar davranışı arasındaki ilişki üzerine yapılan ilk çalışmalardan biri 1970'li yılların sonunda San Fransisco'da 37 yaş ortalaması olan, homoseksüel ya da biseksüel eğilimli

araştırmacılar arasında (Cochran, Mays ve Sullivan, 2003; de Graaf v.d., 2006; King v.d., 2008; Mays ve Cochran, 2001; McCabe v.d., 2010) LGB bireylerin intihar girişimlerinin en azından bir kısmının azınlık cinsel yönelimine sahip olmalarına bağlı olarak sosyal damga, önyargı ve ayrımcılıktan kaynaklandığı konusunda görüş birliği artış göstermiştir (aktaran Haas vd., 2010: 22).

Ancak bu çalışmaların önemli bir kısmı LGBT bireylerde intihar oranlarının karşı cinse ilgi duyanlara oranla daha fazla olduğu tespiti yapmakla yetinmiş, arkasındaki nedenleri yeterince araştırmamış ya da meseleyi toplumsal nedenlerle değil yine psikoloji-biyoloji disiplinlerinin bakış açısıyla bir sağlık sorunu olarak açıklamaya çalışmıştır. Oysa farklı cinsel yönelimlere sahip lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireylerin neden intihar davranışına yöneldiklerini sosyolojik belirleyenler ekseninde tartışmak ve açıklamak mümkündür.⁵ Özellikle sosyal dışlanmanın LGBT bireylerin intihar davranışında etkili olduğu görülmektedir.

Çok boyutlu, karmaşık, göreceli ve dinamik bir kavram olan “sosyal dışlanma”⁶ bireyin içinde yaşadığı toplumun temel politik, ekonomik ve sosyal faaliyetlerine dahil olamaması anlamına gelmektedir (Tsakoglou ve Papadopoulos, 2001: 2). Bu kavram, dezavantajlı birey ve grupların çeşitli alanlarda toplumla bütünleşememesi olarak tanımlanmakta, bireylerin toplumun geneliyle tam olarak bütünleşmesinin engellenmesi biçimlerine işaret etmekte ve sosyologlarca eşitsizliğin yeni kaynaklarını göstermek için kullanılmaktadır (Giddens, 2004: 92). Farklı sosyal bilim alanlarının konusu olan sosyal dışlanma, yeterli kaynak ve gelirden yoksun olmaya bağlı dışlanma, iş piyasasından dışlanma, sosyal ilişkilerden dışlanma ve sosyal hizmetlerden dışlanma olmak üzere dört boyutta ele alınmaktadır (David Gordon vd., 2000: 54). İlk ikisi bölüşümsel ve son ikisi ilişkiyel olan bu boyutların her birinde dışlanmaya maruz kalanların ortak özeliği, tümünün çeşitli nedenlerle toplumsal olarak önyargı ve ayrımcılığa uğrayan ikincil gruplar olmalarıdır. Sınıf (Byrne, 2005: 177), ırk ve etnisite (Percival, 2007: 161), din (Merry, 2005: 20), engellilik

686 erkek ve 293 kadından oluşan bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Bu grup üzerinde yapılan karşılaştırmalı çalışma sonucu, araştırmacılar erkek homoseksüel/biseksüellerde 6 kat daha fazla, kadın homoseksüel/biseksüellerde 2 kat daha fazla intihar girişimi yaşandığını tespit etmişlerdir (Bell ve Weinberg, 1978).

⁵Gey ve lezbiyen intiharlarını Durkheim’in teorik yaklaşımı ile ele alan bir çalışma için bkz. Saunders ve Valente, 1987.

⁶Sosyal dışlanma üzerine yapılan çalışmalarda ilki Anglo-Sakson gelenek, ikincisi ise Fransız geleneği olmak üzere iki temel metodolojik yaklaşım bulunmaktadır. Birinci gelenek dışlanmayı ekonomik yapısal bir sorun olarak bölüşüm boyutunda ele alırken, ikinci gelenek dışlanmayı sosyal kültürel bir sorun olarak tespit eder ve onun ilişkiyel boyutuna odaklanır (Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2007: 16; de Haan, 2000: 26).

(Lenoir, 1989: 41), toplumsal cinsiyet (Fraser, 1997: 20) ve cinsel yönelim (ILGA-Europe, 2006: 21) gibi nedenlerle toplumsal olarak dezavantajlı hale gelen grupların sosyal dışlanmaya uğrama olasılıkları daha fazladır. Gençlerin söz konusu dışlanmaya bağlı olumsuzlukları yaşamaları ise, bu olumsuzlukları telafi edebilecek araçlardan çoğu zaman yoksun olmaları nedeniyle diğer yaş gruplarına oranla daha fazla ihtimal dahilindedir (Abrams ve Christian, 2007: 219; ILGA-Europe, 2006: 19). Bu çerçevede cinsel yönelimleri nedeniyle sosyal dışlanma yaşayan LGBT bireyler içinde de sosyal dışlanmanın yıkıcı etkilerinin daha çok gençlerde görüldüğünü savunmak mümkündür.⁷ Toplumla bütünleşmenin çeşitli alanlarda engellenmesi, LGBT gençler için sosyal dışlanmaya bağlı intiharın artışına yol açmaktadır (Mason ve Palmer, 1996; Goldsmith v.d., 2002; Haas vd., 2010).

Sosyal dışlanmanın intihara neden olabildiği, dolayısıyla sosyal dışlanma ile intihar arasında doğrudan ya da dolaylı bir neden-sonuç ilişkisi kurulabileceği görülmektedir. Örneğin TÜİK (2013) verilerine göre Türkiye’de tespit edilen 3189 intihar vakasının 1716’sının (%53,8) nedeni bilinmezken, geriye kalanların 515’i (%16,1) hastalıktan, 296’sı (%9,3) aile geçimsizliğinden, 220’si (%6,9) geçim zorluğundan, 104’ü (%3,3) hissi ilişki ve istediğiyle evlenememekten, 62’si (%1,9) ticari başarısızlıktan, 16’sı (%0,5) öğrenim başarısızlığından, 260’ı (%8,2) ise diğer nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu rakamlar, özellikle nedeni bilinmeyenler ve diğer kategorisinde gösterilenler, intihar eden bireylerin ne derece sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını net olarak vermemekle birlikte,

⁷ LGBT bireylerin intiharlarında yaş gibi toplumsal cinsiyetin de etkileri olduğu görülmektedir. Cinsel yönelime bağlı intiharlarda toplumsal cinsiyetin etkisini ele alan çeşitli araştırmalar (Pinhey ve Millman, 2004: 1204; Hidaka v.d., 2008: 755) intihar oranlarının erkeklerde kadınlara kıyasla daha fazla olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde Garofalo v.d.’nin (1999: 490) araştırması da, cinsel yönelimin intihar için erkek öğrencilerde kız öğrencilerde olduğundan daha güçlü bir bağımsız değişken olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yaşam boyu intihar girişimi oranlarının da genellikle gey/biseksüel erkeklerde lezbiyen/biseksüel kadınlarda olduğundan daha fazla olduğu görülmektedir (King v.d., 2008). Bu çalışmanın doğrudan konusu olmamakla birlikte, bu farklılığın toplumsal belirleyenlerle ilişkisine kısaca değinmekte fayda vardır. İntihar olgusunun toplumun genelince onaylanmayan cinsel yönelimlere sahip erkeklerde kadınlara kıyasla daha fazla gerçekleşmesini, egemen toplumsal cinsiyet kodlarına bağlı olarak toplumsal baskı ve şiddete daha fazla maruz kalmaları ile açıklamak mümkündür. Ataerkinin erkeklerle verdiği birincil ve kadınlara verdiği ikincil rol, homoseksüel erkeğin (ya da trans kadının) “kadınlaşması” olarak algılanmakta, erkek egemen zihniyeti -kadının erilleşmesinden- daha fazla rahatsız etmektedir. Oysa kadının lezbiyen ya da trans erkek olması, “erkek gibi” davranması olarak yorumlanabilmektedir. Böylece övgü almasalar bile egemen normdan farklı cinsel yönelime sahip erkekler kadar yergi de almayan kadınlar, toplumsal baskıyı da daha az hissedebilmektedirler. Bunu da erkeklerin cinsel yönelimleri nedeniyle yaşadıkları sosyal dışlanmanın kadınların yaşadıklarından daha fazla olabileceği, dolayısıyla intihar davranışının ortaya çıkmasında cinsel yönelimin erkekler için kadınlarda olduğundan daha belirleyici bir etken oluşturabileceği biçiminde yorumlamak mümkündür.

belirtilen nedenlerin toplumsal yaşamda sosyal dışlanma olgusunu ortaya çıkarabileceğine işaret etmektedir. Hastalık, aile geçimsizliği, geçim zorluğu, hissi ilişki ve istediğiyle evlenememe, ticari başarısızlık, öğrenim başarısızlığı gibi nedenlerin çoğu şu veya bu ölçüde sosyal dışlanma ile ilişkilidir. Örneğin süregelen bir hastalık, bireyin iş piyasası, eğitim ve öğrenim, kamu hizmetleri ve sosyalleşme örüntülerinin dışında kalmasına, yaşamın birçok alanında toplumla bütünleşmesinin engellenmesine, dolayısıyla sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir. Benzer biçimde geçim zorluğu ve ticari başarısızlık ekonomik kaynaklara erişimde dışlanma anlamına gelirken, aile geçimsizliği sosyal ilişkilerden dışlanma sonucunu getirebilmektedir. Bu durumda gösterilen her bir nedenin doğrudan sonucunun intihar olmayabileceğini, bu nedenlerin toplumsal yaşantıdaki etkilerinin bireyi intihara sürüklemiş olabileceğini düşünmek gerekir. Durkheim'ın ([1897] 2013) egoistik intihar yaklaşımından yararlanacak olursak, sayılan intihar nedenlerini yaşayan bir bireyin yeterli toplumsal bütünleşme yaşaması, sıkı bağlara, yoğun ilişkilere ve etkin bir dayanışma ağına sahip olması intihar olasılığını düşürecektir. Dolayısıyla görünen nedenin doğrudan sonucunun intihar olmadığını, intihar sonucunu ortaya çıkaranın bireyin onu yaşama bağlayacak destek araçlarından yoksun olması olduğunu düşünmek gerekir. İntiharın nedeni tek başına neden olarak sunulan bu değişkenler değil, bireyin yaşamında bunların ortaya çıkardığı sosyal dışlanmadır; birey toplumla bütünleşebildiği, yeterli destek aldığı ve dayanışma içinde bulunduğu ölçüde intihar vakaları azalacaktır. Kaldı ki, bireylerin ölümünün ardından görünen olası intihar nedenleri yeterince güvenilir olmayabileceği gibi, nedeni bilinmeyen ve diğer kategorisinde yer alan intiharlar da dikkat çekici orandadır.

Bir topluluğa ait hissetme, olumlu bireysel ve toplumsal sonuçlar doğurabilmekte, kolektif kimlik oluşumu aidiyet duygusuna bağlı olarak kişinin yaşadığı olumsuzluklara rağmen yaşama bağlanmasını beraberinde getirebilmektedir. Ancak bu grup desteğinden yoksun olan birey ve gruplar intihar konusunda diğerlerine göre çok daha kırılabilir olabilmektedirler. Özellikle LGBT gençler toplumdan topluma değişiklikler göstermekle birlikte genel olarak toplumsal dışlanmayı en şiddetli yaşayan gruplar arasında yer almaktadırlar.

Avrupa ve Türkiye genelinde LGBT bireylerin cinsel kimliklerinden dolayı toplumsal alanda yaşadıkları ayrımcılık çeşitli kurumlar tarafından son yıllarda yakından takip edilmekte ve rapor halinde kamuoyuyla da paylaşılmaktadır. Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkede homofobi, transfobi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık hakkında yapılan oldukça geniş kapsamlı Avrupa'da Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Ayrımcılık Araştırması (Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe,

2011), LGBT bireylere yönelik tutum ve algılar, yasal standartlar ve uygulamalar, koruma (şiddet ve sığınma), katılım (toplantı, ifade ve örgütlenme özgürlükleri), mahremiyet (cinsiyet tanınması ve aile hayatı) ve sağlık hizmetlerine, eğitime ve istihdama erişim konularına odaklanmaktadır. Bir ayağı da Türkiye’de gerçekleştirilen araştırma, özellikle sağlık hizmetlerine, eğitime ve istihdama erişim bağlamında LGBT bireylerin yaşadığı sosyal dışlanmaya ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Rapora göre LGBT bireyler sağlık hizmetlerine erişimde sağlık çalışanlarının sınırlı bilgi ve farkındalıkları ya da işlem yapmayı reddetmeleri gibi nedenlere bağlı olarak geniş çaplı sorunlar yaşamaktadır. Eğitim ile ilgili karşılaşılan sorunlar ise ağırlıklı okullarda akran zorbalığı, taciz, güvensizlik, ders kitaplarında eksik/yanlış bilgilendirme gibi maddeler içermektedir. İstihdam alanında ise LGBT bireylere yönelik ayrımcılık vurgulanmakta, emek piyasasına erişimde yaşanan sıkıntılara dikkat çekilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre LGBT bireylere karşı kamusal ve özel alanda en fazla negatif tutumların sergilendiği ülkeler arasında Türkiye’nin yanı sıra Avrupa Birliği üyesi Romanya, Bulgaristan, Kıbrıs, Ukrayna ve Rusya da yer almaktadır.

Avrupa çapında gerçekleştirilen başka araştırmalar da Türkiye toplumunun geniş bir kesiminin LGBT bireylerin toplumsal hayat içinde özgürce yaşamalarını kabul etmediğini ve onlara karşı olumsuz tutumlara sahip olduğunu göstermektedir. Avrupa Komisyonu’nun 2008 yılında yaptırdığı Avrupa Değerler Araştırması’nda “Gey erkekler ve lezbiyenler kendi hayatlarını diledikleri gibi yaşamak konusunda özgür olmalıdır” ifadesine katılma puanının (5 üzerinden 2,6) en düşük olduğu ülke Ukrayna ile birlikte Türkiye olmuştur (Tacaks ve Szalma, 2013: 37).

Türkiye genelinde LGBT bireylerin kimlikleri nedeniyle toplumdan dışlandıklarını, negatif tutumlara maruz kaldıklarını, çeşitli kamusal ve özel hizmetleri alamadıklarını, eğitim ve iş yaşamında ayrımcılığa uğradıklarını ya da seks işçiliği yapmak zorunda kaldıklarını gösteren kısıtlı çalışmalar olmakla beraber (Esmer, 2009; Lambdaistanbul, 2010; Esmer, 2012; Öner, 2015), özel olarak genç nüfusa yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla beraber genel olarak yaşanan sorunlar ve geçmiş araştırmalar bize sorunun tespitinde ışık tutmaktadır. Örneğin 2009 yılında Türkiye çapında gerçekleştirilen "Radikalizm ve Aşırıçılık" adlı araştırmada, "Kiminle komşu olmak istemezsiniz?" sorusuna katılımcıların %87'si "eşcinsel" kişiler olarak cevap vermiştir (Esmer, 2009). 2011 yılında gerçekleştirilen Türkiye Değerler Araştırmasında ise bu soruyu aynı şekilde yanıtlayanların oranı %84 olmuştur. Bir yıl sonra gerçekleştirilen aynı araştırmada ise bu sefer “eşcinsel” komşu istemeyenlerin oranı %87’ye yükselmiştir (Esmer, 2012). “Eşcinsel” olanların, bu araştırmaların tümünde

nikâhsız yaşayanların, AIDS hastalarının ve ateistlerin önünde, toplum tarafından en “istenmeyen”, dışlanan grup olması dikkat çekicidir.

Lambdaistanbul’un 2008’de yaptığı araştırma da, trans kadınlarla ilgili göç, eğitim, iş hayatı ve intihar gibi konularda önemli bilgiler vermektedir. İstanbul’da yapılan araştırmanın katılımcılarının yarısından fazlası 30 yaşın altındadır. Uygulanan anket çalışmasına 116 kişi katılmış, katılımcıların %18,1’inin 21-25, %35,3’ünün 26-30 yaş aralığında olduğu belirtilmiştir. Anket uygulanan trans kadınların yalnızca %18’inin İstanbul doğumlu olduğu öğrenilmiştir. Çoğu göçle İstanbul’a gelen katılımcıların, göç nedenleri arasında en başta cinsel kimlikleri ile doğdukları yerde yaşamının getirdiği güçlüklerin gelmesi dikkat çekicidir. Katılımcılardan biri bu durumu “İstanbul’a neden geldiniz?” sorusuna “Burada kaybolma şansım var, orada yaşama şansım yok” yanıtını vererek açıklamaktadır. Araştırmada, eğitim ile ilgili sorunlara da yer verilmiştir: %99,1’i daha önce okul deneyimi yaşamış olan katılımcıların, %7,8’i cinsiyet kimliği nedeniyle okul değiştirmek, %34,8’i ise aynı nedenle okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Eğitim hayatı sırasında yurttan kalmış olan katılımcıların %7,7’sinin odası yurt yönetimi tarafından değiştirilmiş, %23,1’i cinsiyet kimliği nedeniyle yurttan ayrılmak zorunda kalmış, %15,4’ü ise yurttan atıldığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların çalışma hayatında yaşadıkları zorluklar ise şu rakamlarla gösterilmiştir: Katılımcıların %57,8’i cinsiyet kimliği sebebiyle işe alınmadıklarını, %89,7’si ise zaten işe alınmayacaklarını düşündükleri için iş başvurusu yapmaktan vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Bu durum büyük oranda trans kadınların zorunlu olarak seks işçiliğine yönelmeleri sonucunu getirmektedir. Araştırmanın ayrıca intiharla ilgili verileri de dikkat çekicidir: Katılımcıların %39,7’si diğer insanların tavırlarından dolayı ya da cinsel kimliğini yaşamaya dair duyduğu umutsuzluk ve çaresizlik hisleri nedeniyle intihar etmeyi düşünmüş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca tüm katılımcıların %32,8’i daha önce intihar girişiminde bulunmuş olduğunu ifade etmiştir (Lambdaistanbul, 2010).

Bilinen araştırma sonuçları bir bütün olarak ele alındığında, Türkiye’de LGBT bireylere yönelik çok sayıda nitelikli araştırma bulunmadığı, ancak mevcut bilgilerin yaşanan ayrımcılık, sosyal dışlanma ve intihar olgusuna yönelik önemli ipuçları içerdiği görülmektedir. Çoğunlukla toplumsal normların dışında olduğu kabul edilen bir cinsel yönelime sahip olan LGBT bireylerin maruz kaldıkları önyargılar, ayrımcılık ve şiddetle beraber bağlılık, aidiyet ve dayanışma olanaklarından da genellikle yoksun kalmaları, intihar davranışının bu gruplarda sıkça görülmesini beraberinde getirmektedir.

Sosyal yaşamın her alanı genç LGBT bireyler için yeni dışlanma dinamikleri barındırmaktadır. Çeşitli ülkelerde LGBT bireylerle ilgili yapılan araştırmalar (Ross, 1978; Remafedi v.d., 1991; Kulkin vd., 2000; Haas vd., 2010), yaşanan sosyal dışlanmayı çok boyutlu olarak ortaya koymakta; sosyal dışlanmanın intihar oranları ile ilişkisinin doğru orantılı olduğunu, dışlanmanın artışı ile intihar düşüncesinin, girişimlerinin ya da intihar sonucu ölümlerin arttığını, LGBT bireylerin intihar konusunda yüksek risk taşıyan gruplardan olduğunu, ayrıca LGBT bireyler içinde de, ergenlerin ve genç yetişkinlerin diğerlerine göre daha fazla intihar riski taşımakta olduğunu göstermektedir.

Batılı ülkelerin çoğunda, intihar girişimlerine daha sık olarak ergenlerde ve genç yetişkinlerde rastlanmaktadır (Goldsmith v.d., 2002) ve bazı çalışmalar (de Graaf v.d., 2006; Paul v.d., 2002; Remafedi v.d., 1991) bunun LGB bireyler için de geçerli olduğunu savunmaktadır (aktaran Haas vd., 2010: 19). ABD'de CDC'nin (Child Development Supplement) okul temelli gençlik risk davranışı anketine (Youth Risk Behavior Survey) cinsel yönelim sorularını ekleyen eyaletlerde LGB ve heteroseksüel öğrencilerin intihar düşüncesi ve davranışı ve ilgili faktörlerle ilgili değerli bilgilere ulaşılmıştır (aktaran Haas vd., 2010: 29). Yeni Zellanda'da yapılan nüfus temelli bir başka boylamsal çalışma, 21 yaşındayken kendini LGB olarak tanımlayanların heteroseksüellere göre 6-7 kat daha fazla intihar girişiminde bulunmaya eğilimli olduğunu (Fergusson v.d., 1999), 4 yıl sonra araştırma tekrarlandığında da aynı LGB bireylerin heteroseksüel katılımcılara göre çok daha yüksek bir intihar girişimi oranı gösterdiğini (Fergusson v.d., 2005) bulmuştur (aktaran Haas vd., 2010: 18).

LGBT gençlerin intihar davranışı üzerinde çalışan birçok yazar (Gibson, 1989; Ramfedi vd., 1991; Rofes, 1983), genç homoseksüel bireylerin intihar davranışında etkili olan en önemli risk faktörlerinden birinin toplum olduğunu belirtmiştir (aktaran Haas v.d., 2010). Ross'a göre (1978) homoseksüel gençler, toplumun homoseksüelliğe karşı olumsuz tutumlarının ve düşmanca tepkilerinin etkisi altındadır. Benzer biçimde Remafedi v.d.'nin ABD'de yaptıkları araştırma da, yaş ilerledikçe homoseksüel ve biseksüel genç erkeklerin intihar girişimi riskinin azaldığını ortaya koyarken, burada belirleyici olanın özellikle bireyin kendini homoseksüel ya da biseksüel olarak tanımlaması olduğunu vurgulamaktadır. Homoseksüel ya da biseksüel kimliği kabul etme/açıklama davranışının ertelendiği her yıl intihar etme olasılığının % 80 oranında düşmesi, erken ya da orta ergenlik döneminde olanların yaşı ileri olanlara kıyasla izolasyonla ve homoseksüel kimliğin damgalanmasıyla başa çıkmakta daha fazla zorlanmaları ile açıklanmaktadır (Remafedi v.d., 1991: 874). LGBT bireylerin hayatları boyunca kişisel reddedilme, düşmanlık, taciz, zorbalık ve fiziksel şiddet gibi biçimlerde ayrımcılığa maruz kaldıklarına yönelik çok sayıda kanıt

bulunmaktadır. Yukarıda anılan aile, iş çevresi, okul ve diğer sosyalleşme alanlarından dışlanma, fiziksel ve sembolik şiddete uğrama konusunda istatistiklerin gösterdiği bilgileri intihar eden gençlerin ölümlerinden önce bıraktıkları notlar da açıkça ortaya koymaktadır.

4. AİLE KURUMUNDA DIŞLANMA VE İNTİHAR

LGBT gençlerin toplumla bütünleşememe sorunlarının ilk ortaya çıktığı yer birincil sosyalleşme kurumu olan ve bireyi her türlü tehlikeye karşı karşılıksız koruması beklenen aile kurumu içinde ortaya çıkmaktadır. LGBT gençler için önemli bir stres etkeni ebeveynleri ve diğer aile bireyleri tarafından reddedilmeleridir. Bu konuda yapılan pek çok çalışma (D’Augelli v.d., 2005; D’Augelli v.d., 2001; Remafedi v.d., 1991; Ryan v.d., 2009), cinsel yönelim nedeniyle aile reddi ile LGB gençlerin yüksek intihar girişimi riski arasında ilişki bulmuştur (aktaran Haas vd., 2010: 22).

Ailesinin baskılarına dayanamayarak California'da yaşamına son veren 19 yaşındaki Eric James Borges, ölmeden önce hazırladığı "Daha İyi Olacak" adlı videosunda tüm yaşamı boyunca çevresindeki tüm sosyal kurumlar tarafından dışlanmaya uğradığını ifade etmiştir:

“Benim için gidecek güvenilir hiçbir yer yok, ne bir ev ne de bir okul. Ailem bana diğer şeylerin dışında, iğrenç, sapık, anormal, cehenneme gidecek lanetli biri olduğumu söyledi. İki ay önce de beni evden attılar. İlkokul, ortaokul, lise boyunca işler daha da kötüye gitti. Günden güne algılanan cinsel eğilimim nedeniyle fiziksel, duygusal ve sözlü olarak saldırıya uğradım” (Dailymail, 2012).

Genç LGBT bireylerin deneyimlediği ayrımcılık, aşağılanma ve şiddete işaret eden bu örnek, intiharla sonuçlanan toplumsal dışlanma süreçlerini açıkça gösterir niteliktedir. Gibson (1989), homoseksüel yönelimlere yönelik olumsuz tepkilerin ve toplumsal engellerin gey veya lezbiyen bir genç için sonucunun, düşük kendine güven, depresyon, korku ve kırılğan bir kimlik olabildiğini belirtmektedir (aktaran Kulkin vd., 2000). LGBT gençler, toplumdan yabancılaşmış ve izole olmuş hissetmekte, toplumun norm ve değerlerinden sapmakta ve genellikle arkadaşlar, aile ve dinsel kurumlar tarafından kabul edilmemekte (D’Augelli ve Hershberger, 1993; Gibson, 1989; Ramfedi v.d., 1991’den aktaran Kulkin vd., 2000) ve böylece Durkheim’ın sözünü ettiği toplumsal bütünleşme olanaklarının dışında kalmaktadırlar.

2014 yılında 17 yaşındayken İzmir’de intihar eden trans birey Okyanus Efe Özyavuz, kendini asmadan önce arkadaşına yaşadığı şiddeti şu sözlerle anlatmıştır:

“Dün babam, annem, kardeşim beni sizin oradan arabayla aldıktan sonra üstüme gelmeye başladılar, çok üstüme geldiler. Sonra halamlara gittik orada tüm sülale üstüme gelmeye başladı. Hiçbiri beni sevmiyor. Babam ne dedi biliyor musun, “as kendini de hepimiz kurtulalım artık” dedi ve beni dün gece o kadar çok zorladılar ki şu an nasıl buradayım hâlâ bilmiyorum...”
(Başakhaber, 4 Temmuz 2014).

ABD’de gerçekleştirilen Aile Kabul Projesi’nde de aileleri tarafından reddedilen LGBT bireylerin, “ailelerinin desteğini alan bireylere göre sekiz kat daha fazla intihar olasılığı, altı kat fazla depresyon, üç kat fazla madde kullanımı, üç kat fazla HIV ve cinsel yolla bulaşan hastalığa yakalanma riskine” sahip oldukları belirtilmiştir (Altunöz, 2012). Tüm bu örnekler, aileleri tarafından dışlanan, baskıya ve şiddete maruz kalan gençlerin, intihar etme olasılıklarının arttığını, aileleri tarafından “kabul gören” LGBT gençlerin intihar riskinin ise düştüğünü göstermektedir.

5. OKULDA DIŞLANMA VE İNTİHAR

LGBT gençlerin çoğunluktan farklı cinsel kimlikleri nedeniyle en fazla dışlanmaya uğradıkları kurumlardan biri de okuldur. Araştırmalar LGBT gençlerin cinsel kimlikleri nedeniyle akranları tarafından dışlandığını, alay konusu olduğunu, sözlü ve fiziksel şiddete uğradığını göstermektedir.⁸ Okuldaki dışlanma ve olumsuz deneyimler⁹ LGBT gençleri eğitim alanında başarısızlığa, eğitimini yarı bırakmaya, dolayısıyla ileriki hayatında vasıfsız ve düşük ücretli işlerde çalışmaya yöneltmektedir. Okulda yaşanan ayrımcılığı diğer sosyal kurumlar ve toplumsal ağlar aracılığıyla telafi edemeyen gençlerin ise akranlarına göre daha fazla oranda intihar düşüncesine yöneldikleri, intihar girişiminde buldukları veya intihar eylemini gerçekleştirdikleri görülmektedir (Mason vd.,1996).

⁸1996’da cinsel ayrımcılıkla mücadele eden bir STK olan Stonewall tarafından İngiltere’de yapılan bir araştırmada, 4200 gey ve lezbiyen yetişkine anket uygulanmış; bulgular 18 yaş altındaki gey ve lezbiyen gençlerin özellikle şiddet içerikli saldırı nedeniyle risk altında olduğunu ve bu gençlere yönelik tüm saldırıların %40’ının okullarda meydana geldiğini göstermiştir. Araştırma ayrıca her 10 LGBT bireyden 7’sinin okullardaki zorbalıklara bağlı olarak okul başarılarının olumsuz yönde etkilendiğini ve yarısının bu zorbalıklardan kaçmak için okulu bıraktıklarını, lezbiyen, gey ve biseksüel öğrencilerin 3’te 1’inin okula gitmeyi sevmediğini göstermiştir (Mason ve Palmer, 1996’dan aktaran ILGA-Europe, 2006: 33).

⁹1999’da yapılan bir araştırmaya göre, son üç yılda okula devam eden 1562 LGB genç, alay (%48), dalga geçme (%48), isim takma (%39), fiziksel acı (%23), korku (21%) ve izolasyon (36%) gibi çeşitli biçimlerde ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Vincke ve Stevens, 1999’dan aktaran ILGA-Europe, 2006: 33).

LGBT öğrencileri intihara yönelten okuldaki olumsuz toplumsal şartları gösteren bir araştırma İrlanda'da 15-25 yaş grubu homoseksüel erkeklerle yapılmıştır. Araştırmada, katılımcıların neredeyse üçte ikisinin (%65) okulda cinsel yönelimleri ile ilgili olarak bazı zorluklar yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu zorluklar şöyle sıralanmaktadır; diğer öğrencilerin homofobik davranışları (%52), zorbalık (%45), düşük notlar (%19), okula devamın engellenmesi (%18), öğretim kadrosunun homofobik davranışları (%15), okulu bırakma (%10) ve diğer okul çalışanlarının homofobik davranışları (%10). Okulda zorbalık yaşayan katılımcıların, genellikle bir ruh sağlığı sorunu tanısı ile profesyonel yardım için sevk edildiği, öz saygılarının düşük olduğu, kendilerine zarar verme olasılıklarının daha fazla olduğu ve intiharı düşünmüş ya da intihar girişiminde bulunmuş olduğu ortaya çıkmıştır (McNamee, 2006: 6).

Özellikle cinsel kimliğin aktif olarak yaşanmaya başlandığı ancak bulunduğu sosyal çevreden (aile, sokak, mahalle, okul) çok farklı sosyal çevrelerle de toplumsal bağlar kurmanın henüz güç olduğu lise yıllarında toplumsal çevresi tarafından kabul edilmeyen LGBT gençlerin yaşamlarının en zor dönemini geçirdikleri görülmektedir. 1990ların başlarından itibaren ABD'de cinsel yönelimle ilgili sorular içeren ergenlere yönelik nüfus araştırmaları (DuRant v.d., 1998; Falkner ve Cranston, 1998; Garofalo v.d., 1998; Garofalo v.d., 1999; Remafedi, 2002; Russell ve Joyner, 2001), kendini LGB olarak tanımlayan lise öğrencilerinin intihar girişiminde bulunma oranlarının kendini heteroseksüel olarak tanımlayanlara göre 2-7 kat daha fazla olduğunu göstermiştir (aktaran Haas vd., 2010: 17).

McGill Üniversitesi tarafından Montreal'deki 14 lisede yaklaşık 1900 öğrenci üzerine yapılan bir araştırmada; kendini LGB olarak tanımlayan ya da cinsel kimliklerinden emin olmayan gençlerin intihara daha meyilli olduğu, gerçek cinsel davranışlardan çok cinsel kimlik tanımlamasının intihar tehdidini arttırdığı ortaya konmuştur (Zhao v.d., 2010: 104-113.) Yine ABD'de yapılan çok sayıda araştırma (Russell ve Joyner, 2001, Bontempo ve D'Augelli, 2002; Friedman v.d., 2006; Goodenow v.d., 2006; Ploderl ve Fartacek, 2007; Rivers, 2004; Saewyc v.d., 2000; Savin-Williams, 1994) LGB ergenlerin intihar davranışını cinsel yönelim nedeniyle okullarda maruz kalınan zorbalığa, tacize ve şiddete bağlamıştır (aktaran Haas vd., 2010: 22-23).

16 yaşında aşırı dozda ilaç alarak intihar girişiminde bulunan lise öğrencisi Steven isimli bir genç anne ve babasına hitaben yazdığı intihar mektubunda okulda yaşadığı ayrımcılığı ve şiddeti şu sözlerle dile getirmiştir:

“Okuldan ayrılmamı isteyen bir nefret mektubu aldım, ibneler burada hoş karşılanmaz diyen... (...) Okulda cehennemde gibiydim. Her gün cehennemdeki gibi yanıyordum...” (Caruso, t.y.).

Gençlik yıllarının en önemli sosyalleşme ve kimlik edinme alanlarından biri olan okulun, baskı ve şiddet ile eş anlamlı hale gelmeye başladığında, LGBT gençlerin intihara yönelmesinde çok etkili bir belirleyen olabildiği görülmektedir. Eğitim düzeyinin yükselişi ise, yaşın ilerlemesi ve/veya gelirin artmasıyla farklı sosyal çevrelere girme olanaklarının yakalanması, böylece çoğunluktan farklı cinsel kimliklerin toplumda kabul görmesi ihtimalini de yükselmektedir. Örneğin Fransa'da yapılan bir araştırmada, LGBT gençlerin çoğunun (%69) en fazla sorun yaşadığı dönemin lise yıllarına denk geldiği, üniversite çağına ulaşabilenlerde ise bu oranın %20'ye gerilediği görülmüştür (Rapport sur L'homophobie, 2013: 90-91).

6. İŞ YAŞAMINDAN DIŞLANMA VE İNTİHAR

LGBT bireylerin bir kısmı hayatlarının en verimli çağı olan gençlik döneminde çalışma hayatından dışlanmakta, formel çalışma hayatı içinde bulunanlar ise bir dizi ayrımcılığa ve olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmaktadırlar. Özellikle transgender bireyler cinsel kimliklerinin görünürlüğü nedeniyle bu sembolik ve fiziksel şiddeti daha yoğun bir şekilde yaşayabilmektedirler.

2009'da ABD'de yapılan *Transgender Ayrımcılık Anketi*'nin ön bulgularına göre, (National Center for Transgender Equality & the National Gay and Lesbian Task Force, 2009), yaklaşık 6500 transgender bireyin % 47'si *transgender* statüsü nedeniyle olumsuz bir iş deneyimi yaşadığını belirtmiştir. Bunların %44'ü iş bulamama, %23'ü terfi engellemesi, %26'sı kovulma gibi olumsuzluklardan oluşmaktadır. İşsiz olduğunu ifade eden katılımcıların oranının toplum genelindeki işsizlik oranının iki katı olduğu ve sadece %40'ının işveren tarafından ödenen sigorta kapsamında olduğu görülmüştür ki bu doğrudan sağlık erişimini etkilemektedir. Neredeyse tümü (%97) iş başındayken özel alana müdahale, sözlü taciz ya da kasıtlı olarak yanlış cinsiyetle çağrılma gibi biçimlerde kötü davranma veya tacize uğradıklarını belirtmişlerdir. Tüm bu olumsuz tutum ve davranışların sonucu bireyi intihara sürükleyebilmektedir.

Örneğin 23 yaşındayken İstanbul'da Boğaziçi Köprüsü'nden atlayarak intihar eden trans birey Eylül Cansın intihar eylemi öncesi geride bıraktığı video mesajda toplum tarafından ve çalışma yaşamında kabul görmeyişinin intihar etmesine yol açtığını belirtmiştir:

“Ben artık yapamıyorum, bunu öğrendim. Herkesin istediği gibi istediği şeyi yapıyorum (...) Yapamadım çünkü insanlar bana izin vermedi. Çalışamadım, bir şeyler yapmak istedim, yapamadım... Anladınız mı? Bana çok engel oldular, beni çok mağdur ettiler” (KAOSGL, 5 Ocak 2015).

Eğitimden ve ardından iş yaşamından dışlanan, marjinalize edilen LGBT gençler birbirinin nedeni ve sonucu olan, eğitimsizlik, işsizlik, sağlıksızlık, yoksulluk gibi sosyal dışlanmanın farklı boyutlarını yaşamaktadırlar. Tüm bu süreçler bireyin yaşadığı toplumun diğer üyeleri tarafından değersiz görüldüğünü hissetmesi, toplumla olan bağlarının zayıflaması hatta kopma noktasına gelmesi etkilerini de beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak sosyal dışlanma bir kısır döngü gibi kendini yeniden üretmekte, tekrarlamakta ve LGBT gençleri intihara yöneltmektedir.

7. KAMUSAL ALANDAN DIŞLANMA VE İNTİHAR

Aile, okul ve iş hayatından dışlanan LGBT bireyler, kamusal alanda da cinsel kimlikleriyle özgürce var olamamaktadırlar. Topluluk içinde kıyafetleri, davranışları ya da konuşma biçimleri ile cinsel yönelimlerini gizlemeyen LGBT bireyler, alaycı ya da öfkeli bakışlardan psikolojik ve fiziksel şiddete varana kadar pek çok biçimde tacize uğramaktadırlar. Bir heteroseksüel için partneriyle şehrin meydanlarında, toplu ulaşım araçlarında el ele gezmek toplumun çoğunluğu tarafından sıradan ya da kabul edilebilir edimler olarak görülürken, LGBT bireyler bu sıradan sivil hakkı toplumsal baskılar nedeniyle kullanmakta zorluk çekmekte ya da hiç kullanamamaktadırlar. Bu durum bireyin içinde bulunduğu topluma yönelik bağlılık ve aidiyet duygularını zayıflatmaktadır. Duygusal ve çevresel destekten mahrum kalan özellikle genç yaşlardaki LGBT bireyler intihara daha meyilli hale gelmekte ve egoistik intihara örnek teşkil etmektedirler. Azerbaycan'da kendini LGBT hareketinin sembolü olan gökkuşağı bayrağıyla asarak intihar eden 20 yaşındaki LGBT aktivisti İsa Şahmarlı, ölmeden önce verdiği son röportajda ise toplumsal önyargılar ve homofobik davranışların olmadığı bir dünyaya özlemini dile getirmiştir:

“Esas görmek istediğim şey de eşcinsel bir çiftin el ele Bakii’de rahat rahat gezebilmesi” (Akpınar, 23 Ocak 2014).

Şahmarlı intiharından önce Facebook hesabında paylaştığı notta ise şu ifadelere yer vermiştir:

“Gidiyorum. Herkes hakkımı helal etsin. Bu ülke, bu dünya bana göre değil... Mutlu olmak için gidiyorum... Bu dünya benim renklerimi taşıyacak kadar güçlü değil. Elveda” (Akpınar, 23 Ocak 2014).

8. SONUÇ YERİNE

LGBT gençlerin, gerek cinsel yönelime gerekse yaşa bağlı dezavantajların etkisiyle, intihar düşüncesine sahip olma, intihar girişiminde bulunma ya da intihar eylemi ile yaşamına son verme riskleri yüksektir. LGBT gençlere yönelik olumsuz yargı ve tutumlar, bu gençlerin toplumsal dışlanmalarını artırmakta,

homofobik davranışlarla mücadele etme olanaklarının kısıtlılığı da intihar olgusunda belirleyici etkiye sahip olmaktadır. LGBT gençlerin homofobi ile mücadele etmek için yardım alabileceği yerler sınırlıdır. Unks'a göre (1995), uygulanabilir destek sistemlerinin var olmayışı, LGBT gençlerin marjinalleşmesinde önemli bir etkidir, örneğin Amerikan toplumu içinde azınlığı oluşturan ve geniş ölçüde dışlanma yaşayan Afro-Amerikalılar, Latinler, Yahudiler vb. gruplar yandaşlara ve destekçilere sahipken, LGBT gençlerin bunların neredeyse hiçbirine sahip olmaması, bu topluluğun daha da marjinalleşmesine ve yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Böylece toplumsal düzene ve bütünleşme eksikliğine bağlı olarak, LGBT gençler intihar fikrine daha fazla meyilli hale gelmekte; sosyal normlara uyum konusunda zorluklar, hayal kırıklığı, öfke ve bıkkınlık yaşayan LGBT gençlerde, yüksek oranda intihar düşüncesine, eğilimine ve davranışına rastlanmaktadır.

Buna karşılık başta aile kurumu olmak üzere yakın çevresi tarafından kabul gören, eğitim kurumlarında okul yönetimlerinden destek alan LGBT gençler toplumla bütünleşme konusunda bu destekten mahrum olanlara kıyasla daha avantajlı bir konumda bulunmaktadırlar. Aile ve okul kurumunun desteği eğitimde başarıyı, eğitim hayatındaki başarı ise iş yaşamında daha iyi bir sosyo-ekonomik statüyü sağlayabilmektedir. Sosyo-ekonomik olarak avantajlı olan bu bireyler ise yeni sosyal ağlar kurarak cinsel kimliklerini kabul edebilecek sosyal çevrelerin içinde yer alabilmektedirler. Bu noktada çevresel destek, yaşanılan mekân, iş ortamı ve kültürel çevreye entegre olabilecek maddi ve sosyal sermayeye sahip olabilmek önemli ölçütlerdir. Toplumun eğitilmiş, üst ekonomik sosyal çevrelerinde farklı cinsel yönelimleri kabul etme oranı yükselmekte, bu da bu bireyleri toplumsal baskı ve dışlanmadan bir ölçüde kurtarmaktadır. Dışlanmadan kurtulduğu oranda ise bireyin intihar düşüncesine ya da eylemine yönelme ihtimali düşmektedir.

Sonuç olarak LGBT gençler toplumsal bütünleşme olanaklarından yoksun kaldıkları, diğer bir deyişle sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları ölçüde, intihar davranışına yaklaşmaktadırlar. LGBT gençlerde görülen yüksek intihar oranlarının düşük seviyelere çekilebilmesi için başta aile kurumu olmak üzere, toplumun tüm sosyo-ekonomik katmanlarının ve kurumlarının homofobik davranışlara ve uygulamalara karşı eğitimden geçirilmesi ve toplumun LGBT bireylerle arasına koyduğu kültürel ve hukuksal bariyerlerin kaldırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ABRAMS, D. ve CHRISTIAN, J. (2007), “A Relational Analysis of Social Exclusion”, Dominic Abrams vd. (ed.), Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research, UK: Wiley. ss. 211-232.

AKPINAR, Ö. (23 Ocak 2014), “Azerbaycan’da LGBT Aktivisti İntihar Etti”, KAOSGL, <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=15667> Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015.

ALPTEKİN, K. (2008), Sosyal Hizmet Bakış Açısından Genç Yetişkinlerde İntihar Girişimlerinin İncelemesi: Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.

<http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/07/intihar-girsimi.pdf> Erişim Tarihi: 14 Kasım 2014.

ALTUNÖZ, U. (2012), “Hekimler LGBT Hakkında Ebeveynlerin Sorularını Nasıl Yanıtlamalıdır?”, *Türk Psikiyatri*, Erişim tarihi: 11 Ekim 2013 <http://turkpsikiyatri.org/blog/2012/04/01/hekimler-lgbt-hakkinda-ebeveynlerin-sorunlarini-nasil-yanitlamalidir>

ANUSAKSATHIEN, N. A. (2011), Le test du dessin du personnage chez le sujet suicidaire, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Université de Poitiers.

Başakhaber. (4 Temmuz, 2014), “17 Yaşındaki Trans Erkek Okyanus Efe Özyavuz İzmir’de İntihar Etti”. <http://www.baskahaber.org/2014/07/17-yasndaki-trans-erkek-okyanus-efe.html>, Erişimi Tarihi: 12 Ocak 2015.

BELL, A. R. ve WEINBERG, M. (1978), Homosexualities: A study of diversity among men and women, New York, Simon and Schuster.

BYRNE, D. (2005), Social Exclusion, Berkshire: Open University Press.

CARUSO, K. (t.y.), “Suicide note of a gay teen”,

<http://www.suicide.org/suicide-note-of-a-gay-teen.html>, Erişim tarihi: 10 Ocak 2015.

COOPER, J. M. (1989), “Greek philosophers on euthanasia and suicide”, Brody AB, (Der..) Suicide and Euthanasia, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, ss. 9-38.

Daily Mail. (13 Ocak 2012), “Teenage film-maker commits suicide one month after making It Gets Better video for gay youth”.

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2086123/Eric-James-Borges-Gay-teen-film-maker-commits-suicide.html> Erişim tarihi :09 Temmuz, 2014.

DE HAAN, A. (2000), "Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation", *Studies in Social and Political Thought*, no. 2 (2), ss. 22-40.
http://www.socialinclusion.org.np/userfiles/file/Arjan_de_Haan.pdf

Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe. (2011), Council of Europe Publishing, France, Eylül.

DOUGLAS, J. (1967), *The social meanings of suicide*, Princeton: Princeton University Press.

DURKHEİM, E. ([1897] 2013), *İntihar*, İstanbul: Cem Yayınevi.

ESMER, Y. (2009), *Radikalizm, Aşırılık ve Toplumsal Değerler Bir Saha Araştırmasının Bulguları*, İstanbul: Uğur Yayınları.

ESMER, Y. (2012), *Değişimin Kültürel Sınırları Türkiye Değerler Atlası*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

http://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS1-3_findings_booklet.pdf, Erişim Tarihi: 14 Ekim 2013.

FOUREST, C. ve VENNEN, F. (2010), *Les interdits religieux*, Paris: Dalloz.

FRASER, N. (1997), *Justice Interruptus: Critical Reflections on the Postsocialist Condition*, New York: Routledge.

GAROFALO, R., WOLF, C., WISSOW, L., WOODS, E., GOODMAN, E. (1999), "Sexual Orientation and risk of suicide attempts among a representative sample of youth", *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 153 (5), ss. 487-493.

GIDDENS, A. (2004), *Sosyoloji*, Ankara: Kırmızı Yayınları.

GOLEMAN, D. (8 Ekim 1985), "Clues To Suicide: A Brain Chemical Is Implicated", *The New York Times*,

<http://www.nytimes.com/1985/10/08/science/clues-to-suicide-a-brain-chemical-is-implicated.html>, Erişim tarihi: 02.11.2014.

GORDON, D., ADELMAN, L., ASHWORTH, K., v.d. (2000), *Poverty and Social Exclusion in Britain*, Research Report, Joseph Rowntree Foundation, York. <http://eprints.whiterose.ac.uk/73358/1/Document.pdf>

HAAS, A. P., ELIASON, M., MAYS, V. M., MATHY, R. M., COCHRAN, S. D., D'AUGELLI, A. R., v.d. (2010), *Suicide and Suicide Risk in Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Populations: Review and Recommendations*, *Journal*

of Homosexuality, 58:1, 10-51,

<http://dx.doi.org/10.1080/00918369.2011.534038> Erişim tarihi: 10.02.2014.

HIDAKA, Y., OPERARIO, D., TAKENAKA, M., OMORI, S., v.d. (2008), “Attempted suicide and associated risk factors among youth in urban Japan”, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 43(9), ss. 752-757.

Lambdaistanbul. (2010), “İt iti ısırılmaz” Bir Alan Araştırması: İstanbul’da Yaşayan Trans Kadınların Sorunları, İstanbul: Lambdaistanbul Dayanışma Derneği.

KAOSGL. (5 Ocak 2015), Trans kadın hayatına son verdi: Yapamadım, izin vermediler. <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=18390> Erişimi Tarihi: 11 Ocak 2015.

KANT, I. ([1785] 2008), *Fundamental Principles of The Metaphysics of Morals*, New York: Cosimo Classics.

KING, M., SEMLYEN, J., TAI, S. S., KILLASPY, H., OSBORN, D., POPELYUK, D., NAZARETH, I. (2008), “A systematic review of mental disorder, suicide, and deliberate self harm in lesbian, gay and bisexual people”. *BMC Psychiatry*, 8, 70. doi:10.1186/1471-244X-8-70

KULKIN, H. S., CHAUVIN, E. A., PERCLE, G. A. (2000), *Suicide Among Gay and Lesbian Adolescents and Young Adults: A Review of the Literature*, *Journal of Homosexuality*, 40, 1-29.

MARIETTA, E. D. (1998), *Introduction to ancient philosophy*, New York: M. E. Sharp.

ILGA-Europe. (2006), *Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe*,

<https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-948/ReportSocialExclusionIGLYOilga.pdf>, Erişim tarihi: 9.11.2014

JEHOEL-GIJBERS, G. ve VROOMAN, C. (2007), *Explaining Social Exclusion: A Theoretical Model Tested in the Netherlands*, The Hague: The Netherlands Institute for Social Research

<http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCoQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.scp.nl%2Fdsresource%3Fobjectid%3D22210%26type%3Dorg&ei=UVLPVLQgyK9R1rWEgAY&usg=AFQjCNFR3SvK2yJ6ed9hOH8aHEXNQnm4RQ&sig2=wJdwsLJI7NdAZSnydNHLGQ&bv=bv.85076809,d.d24> Erişim Tarihi: 21 Mart 2015

- LENOIR, R. ([1974] 1989), *Les Exclus: Un Francais sur Dix*, Paris: Seuil.
- MASON, A. ve PALMER, A. (1996), *Queer Bashing: A national survey of hate crimes against lesbians and gay men*, London: Stonewall.
- MCNAMEE, H. (2006), *Out on Your Own. An Examination of the Mental Health of Young Same-Sex Attracted Men*, Belfast: The Rainbow Project. http://www.rainbow-project.org/assets/publications/out_on_your_own.pdf, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2014.
- MERRY, M. S. (2005), "Social Exclusion of Muslim Youth in Flemish and French Speaking Belgian Schools", *Comparative Education Review* Vol. 49, No. 1, ss. 1-23.
- MINOIS, G. (2008), *İntiharm Tarihi*, Ankara: Dost Yayınları.
- MONTESQUIEU, C. ([1793] 2001), *The Spirit of Laws*, Ontario: Batoche Books.
- MORSELLI, E. (1881), *Suicide: An essay in comparative moral statistics*, London: Publisher. <https://archive.org/stream/suicide00morsgoog#page/n38/mode/2up>, Erişim tarihi: 26 Aralık 2014.
- National Center for Transgender Equality & the National Gay and Lesbian Task Force. (2009), *Preliminary findings: National Transgender Discrimination Survey*, November 2009. http://transequality.org/Resources/Trans_Discrim_Survey.pdf, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2014.
- OZANKAYA, Ö. (2013), "Önsöz". Emile Durkheim. *İntihar*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- ÖNER, A. (2015), *Beyaz Yakalı Eşcinseller: İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı ve Mücadele Stratejileri*, İstanbul: İletişim.
- ÖZEL, N. T. (1952), "İntiharlar Hakkında Statistlik Araştırma", *Psikoloji Çalışmaları*, ISSN: 1304-4680. Cilt:2. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iupcd/article/view/1023013743/10230129> 59 Erişim tarihi: 15 Ocak 2014.
- PERCIVAL, G. (2007), "Social Inclusion: Race and Ethnicity Policies in New Clothes", Dominic Abrams vd. (ed.), *Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research*, UK: Wiley. ss. 159-167.
- PINHEY, T.K., MILLMAN, S.R. (2004), "Asian/Pacific Islander Adolescent Sexual Orientation and Suicide in Guam", *American Journal of Public Health*,

94 (7), ss. 1204-1206.

POPE, W. (1976), Durkheim's suicide: A classic reanalyzed, Chicago: University of Chicago Press.

Preventing Suicide. (2014), Luxembourg: WHO.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/131056/1/9789241564779_eng.pdf?ua=1 Erişim Tarihi: 03 Ocak 2015.

PUGNIÈRE, J. M. (2011), L'orientation sexuelle: facteur de suicide et de conduites à risque chez les adolescents et les jeunes adultes? L'influence de l'homophobie et de la victimation homophobe en milieu scolaire, Yayınlanmamış Doktora Tezi, L'Université de Toulouse .

Rapport sur L'homophobie. (2013), Paris: SOS Homophobie.

REMAFEDI, G., FARROW, J., DEISHER, R.W. (1991), "Risk factors for attempted suicide in gay and bisexual youth", Pediatrics, 87(6), ss. 869-875.

RIST, J.M. (1969), Stoic Philosophy, Cambridge: Cambridge University Press.

ROSS, M. W. (1978), "The relationship of perceived societal hostility, conformity, and psychological adjustment in homosexual males", Journal of Homosexuality, 4,157-168.

SAUNDERS, J. M. ve VALENTE, S. M. (1987), "Suicide risk among gay men and lesbians: A review". Death Studies, 11, 1-23.

SCOURFIELD, J., FINCHAM, B., LANGER, S., SHINER, M. (2012), "Sociological autopsy: An integrated approach to the study of suicide in men", Social Science & Medicine, Vol. 74, Issue 4, ss. 466-472.

SORLOT, D. (2005), "Le suicide repérer – Evaluer – Prendre en charge. Réseau de prévention du suicide des jeunes de Beauvais", Service d'Education Pour la Santé de l'Oise, C.P.A.M.

<http://www.jeanpierrevouche.fr/telecharger/BEAUVAIS-Prevention-du-suicide.pdf> Erişim Tarihi: 15 Aralık 2014.

STACK, S. (1993), "The effect of modernization on suicide in Finland, 1800–1984" Sociological Perspectives, 36, 137–148.

TACAJS, J., SZALMA, I. (2013), "How to Measure Homophobia in an International Comparison", Družboslovne razprave, XXIX , 73: 11–42

<http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2013/73/2/>, Erişim Tarihi: 16

Ocak 2015.

TAYLOR, S. (1982), Durkheim and the study of suicide. New York: St. Martin's Press.

TSAKLOGLOU, P. ve PAPADOPOULOS, F. (2001), Identifying Population Groups at High Risk of Social Exclusion: Evidence from the ECHP, IZA Discussion Paper, n: 392, ss. 1-22. <http://repec.iza.org/dp392.pdf>

TÜİK. (2013), İntihar İstatistikleri, Nedene ve Cinsiyete Göre İntihar, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16049> Erişim tarihi: 04.01.2015.

UNKS, G. (1995), The Gay Teen. New York: Routledge.

ZHAO, Y., MONTORO, R., IGARTUA, K. ve THOMBS, B. D. (2010), "Suicidal ideation and attempt among adolescents reporting "unsure" sexual identity or heterosexual identity plus same-sex attraction or behavior: Forgotten groups?", Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 49(2), 104–113.